

УДК: 341.22

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.40>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНОГО КОНСУЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Логвиненко Б.О.,

*професор кафедри адміністративного права і процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1894-4889*

Логвиненко Б.О. Правове регулювання інституту почесного консульства в Україні як інструменту культурної дипломатії.

У статті досліджується проблема правового регулювання інституту почесного консульства в Україні як інструменту культурної дипломатії. Відповідно до поставленої мети було висвітлено сучасний стан правового регулювання інституту почесного консульства в Україні як інструменту культурної дипломатії та виробленні пропозицій для його удосконалення.

З урахуванням опрацювання положень чинного законодавства сучасний стан правового регулювання інституту почесного консульства в Україні можна вважати задовільним, адже положення нормативно-правових актів різної юридичної сили у цілому кореспондуються між собою.

Наголошено на недосконалості інституту почесного консульства як інструменту культурної дипломатії, що стосується не лише обмеженого закріплення відповідних положень про культурну дипломатію у національному законодавстві, а й недостатньої оцінки культурного потенціалу почесного консульства у цілому. Акцентовано увагу на тому, що потенціал інституту почесного консульства у сфері культурної дипломатії може бути значно розширений за умови систематичного підходу до підготовки почесних консулів, їх методичного забезпечення з боку Міністерства закордонних справ України та координації діяльності із зовнішньополітичним вектором держави. Зроблено висновок про те, що розвиток інституту почесного консульства як інструменту культурної дипломатії сприятиме зміцненню позитивного іміджу України у повоєнний період, має забезпечити розширення культурних та гуманітарних зв'язків у демократичній спільноті, а також дозволить сформувати підґрунтя для більш тісної взаємодії між державами на офіційному дипломатичному рівні. Запропоновано розробити для почесних консулів уніфіковані інформаційні матеріали програми з основних форм і методів культурної дипломатії, зокрема презентації національної культури. Вбачається за доцільне привести до узгодженого формату вектор культурно-інформаційних заходів, що проводяться у почесних консульствах, що має спростити взаємодію з медіа та населенням місцевих громад. Також, запропоновано посилення уваги до використання цифрових технологій, розробки віртуальних турів, електронних послуг тощо.

Ключові слова: правове регулювання, культурна дипломатія, дипломатичні представництва, європейська інтеграція України, почесні консули, консульські функції, почесні консульські установи, міжнародне співробітництво.

Lohvynenko B.O. Legal regulation of the institution of honorary consulates in Ukraine as an instrument of cultural diplomacy.

The article examines the issue of legal regulation of the institution of honorary consulates in Ukraine as an instrument of cultural diplomacy. In accordance with the set goal, the current state of legal regulation of the institution of honorary consulates in Ukraine as an instrument of cultural diplomacy was highlighted, and proposals for its improvement were developed. Taking into account the provisions of current legislation, the current state of legal regulation of the institution of honorary consulates in Ukraine can be considered satisfactory, as the provisions of regulatory legal acts of various legal force generally correspond with each other. The imperfections of the institution of honorary consuls as an instrument of cultural diplomacy were highlighted, referring not only to the limited consolidation of relevant provisions on cultural diplomacy in national legislation, but also to the insufficient assessment

of the cultural potential of honorary consuls in general. Emphasis was placed on the fact that the potential of the honorary consulate institution in the field of cultural diplomacy could be significantly expanded provided that a systematic approach was taken to the training of honorary consuls, their methodological support by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, and coordination of activities with the state's foreign policy vector. It was concluded that the development of the institution of honorary consulates as an instrument of cultural diplomacy will contribute to strengthening Ukraine's positive image in the post-war period, ensure the expansion of cultural and humanitarian ties in the democratic community, and will also lay the foundation for closer cooperation between states at the official diplomatic level. It is proposed to develop unified information materials for honorary consuls on the main forms and methods of cultural diplomacy, in particular the presentation of national culture. It is considered expedient to bring the vector of cultural and informational events held at honorary consulates into a coordinated format, which should simplify interaction with the media and the population of local communities. It is also proposed to pay more attention to the use of digital technologies, the development of virtual tours, electronic services, etc.

Key words: legal regulation, cultural diplomacy, diplomatic missions, European integration of Ukraine, honorary consuls, consular functions, honorary consular offices, international cooperation.

Постановка проблеми. Сучасні політичні, економічні, військові та культурні чинники обумовлюють збільшення інтенсивності міжнародних відносин, зростання міграційних процесів та глобалізації у цілому.

Україна, як активний учасник міжнародної спільноти, держава із асоційованим членством у Європейському Союзі (далі – ЄС), що перебуває у стані збройного конфлікту через повномасштабну агресію Російської Федерації, активно використовує дипломатичні інструменти для відновлення мирного життя та набуття членства у ЄС на правах рівноправної держави-учасниці.

Серед інструментів дипломатії все більшого значення набуває інститут почесного консульства, який дозволяє поєднувати традиційні форми і методи дипломатичних відносин між державами з реалізацією громадських ініціатив та презентацією культурних проєктів.

Для України як держави, що протидіє відкритій збройній агресії, надзвичайно важливим завданням залишається формування позитивного іміджу на міжнародній арені для отримання зарубіжної військової, економічної та гуманітарної допомоги для протидії агресору та використання інших доступних засобів для у міжнародних відносинах.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного стану правового регулювання інституту почесного консульства в Україні як інструменту культурної дипломатії та виробленні пропозицій для його удосконалення.

Стан опрацювання проблематики, пов'язаної з функціонуванням інституту почесних консульств, у працях вітчизняних фахівців не є достатньо представленим. Так, можна вказати на доробок таких фахівців, як Т. Грачевська, Н. Корелова, А. Марченко, М. Окладна, А. Пуртова, А. Хачатрян, якими вивчалися окремі аспекти функціонування почесних консульств та механізмів культурної дипломатії.

Водночас, триваючий вплив дестабілізуючих чинників воєнного стану у сукупності з невизначеністю перспектив повоєнного відновлення, обумовлюють своєчасність та актуальність досліджень, присвячених функціонуванню інституту почесного консульства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інститут почесного консульства бере свій початок з Віденської Конвенції про консульські зносини від 24.04.1963. При цьому, у ст. 5 цього документу до консульських функцій віднесено: «сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних і наукових зв'язків між державою, що представляється, і державою перебування, а також сприяння розвитку дружніх відносин між ними іншими шляхами відповідно до положень цієї Конвенції; з'ясування всіма законними шляхами умов та подій у торговельному, економічному, культурному та науковому житті держави перебування, повідомлення про них уряду держави, що представляється, та надання відомостей заінтересованим особам» [1]. Тобто культурна складова міжнародних відносин включена до консульських функцій.

Положення вищезгаданої Віденської конвенції стосовно консульських функцій знайшли відображення у національному законодавстві. Так, п. 3 Положення про нештатних (почесних) консулів України (затверджене Указом Президента України від 17.02.1997 № 150/97) до основних функцій почесних консулів включено такі, як: «сприяння розвитку торговельних, економічних,

культурних та наукових зв'язків між Україною та державою перебування, розвитку дружніх відносин між ними іншими шляхами відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини; з'ясування усіма законними засобами умов та подій у торговельному, економічному, культурному та науковому житті держави перебування, повідомлення про них у встановленому цим Положенням порядку Уряду України в особі Міністра закордонних справ України, а також надання відомостей заінтересованим особам» [2].

У свою чергу, в ч. 2 ст. 1 Консульського статуту України (затверджений Указом Президента України від 02.04.1994 № 127/94) закріплено, що консульські установи сприяють розвитку дружніх відносин України з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних, спортивних зв'язків і туризму [3].

Подібним чином про культурний аспект консульських функцій мова йде у Типовій угоді про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2011 № 1331). Серед іншого, до функції Почесного консула віднесені: сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків між Україною та державою перебування, а також сприяння розвитку дружніх відносин між двома державами іншими шляхами відповідно до положень Конвенції; з'ясування усіма законними способами умов і подій в торговельному, економічному, культурному і науковому житті держави перебування, повідомлення про них главі дипломатичного представництва чи штатної консульської установи України, а також надання відомостей заінтересованим особам [4]. Також, аналогічні по своїй суті положення містяться в п. 1 Розділу 3 «Діяльність почесних консулів та функціонування нештатних консульських установ» Порядку призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України (затверджений наказом МЗС України від 04.08.2014 № 332) [5].

Останнім документом тут варто згадати Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами (затверджене наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591). Зокрема, у п. 3 Розділу I «Загальні положення» якого згадується про те, що почесний консул іноземної держави може бути призначений в Україні з метою сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних, наукових, туристичних та інших зв'язків між державою, що акредитує, і Україною, а також захисту на території консульського округу прав та інтересів держави, що акредитує, її фізичних і юридичних осіб [6].

З'ясувавши важливість культурної складової серед функцій почесних консулів, яка має закріплення на міжнародному та національному рівнях, потрібно перейти до детального розгляду сутності культурної дипломатії.

Так, у навчальному посібнику «Культурна дипломатія» за загальною редакцією І.Б. Матяш, В.М. Матвієнка, під культурною дипломатією розуміється форма м'якої сили держави, а отже, є важливий складник інструментарію міжнародних відносин. Вона дає змогу переконувати через культуру, цінності та ідеї, на противагу «жорсткій силі», яка діє з використанням військового чи економічного тиску. Автори наголошують, що поняття публічної та культурної дипломатії є близькими, оскільки саме через культуру нація розкриває світу свою ідентичність, представляє власні цінності та ідеї. Проте, як засвідчує практика у сфері зовнішньої культурної політики багатьох країн, культурну дипломатію не варто повністю ототожнювати з публічною, адже остання має ширше коло інструментів, передусім в інформаційній сфері. Водночас відомства закордонних справ у США, Новій Зеландії, Канаді, Австралії тощо – реалізують власну культурну дипломатію саме в межах компетенції їхньої публічної дипломатії [7, с. 9].

У свою чергу, А. Марченко доходить висновку, що культурна дипломатія є надзвичайно цінним інструментом, який дозволяє налагоджувати взаємовідносини, сприяє ефективним комунікаціям між країнами з різною культурою та традиціями. За допомогою культури, демонстрації своїх цінностей та традицій країни вибудовують надзвичайно міцні взаємозв'язки, які виходять за межі політичних відмінностей. Культурна дипломатія відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, оскільки сприяє створенню можливості вести діалог між різними культурами. Співробітництво на культурному рівні в свою чергу сприяє миру. Культурна дипломатія є ефективним інструментом м'якої сили, який сприяє стійкому та надійному міжнародному співробітництву. Механізми реалізації культурної дипломатії вміщують в себе багато різних інструментів, методів спрямова-

них на представлення культурних цінностей держави. Вони можуть бути як традиційними, так і інноваційними. Потрібно завжди враховувати сучасні тенденції та виклики, впроваджувати стратегію культурної дипломатії спираючись на них [8].

У зв'язку з викладеним суттєво зростає роль інституту почесного консульства в Україні як інструменту культурної дипломатії. Через діяльність почесних консульств та реалізовані ними культурні ініціативи, наша держава отримує низку переваг у налагодженні міжнародних відносин. До таких слід віднести: а) відносну економічну ефективність, адже діяльність почесних консулів відбувається на громадських засадах; б) глибока інтеграція у громаду, адже почесні консули обізнані в культурних, мовних, економічних та політичних особливостях держави, яку вони представляють; в) варіативність діяльності, що має прояв у мінімізації бюрократичних процедур щодо організації культурних заходів та ініціатив; г) неформальний характер взаємодії порівняно до професійних дипломатів, що сприяє налагодженню доброзичливої атмосфери для культурного обміну.

У спільному дослідженні А.О. Руднева, Ю.Г. Мальована, М.С. Арсенюк наголошують, що не дивлячись на проблеми фінансування, культурна дипломатія України поступово реалізовується. Одним із прикладів вони називають щорічне проведення «Міжнародного форуму культурної дипломатії», який вперше відбувся 10 листопада 2020 року, та включав різноманітні заходи, такі як виставки, концерти, лекції й культурні обміни, що допомагають показати сучасну Україну та її досягнення [9, с. 66].

Однак, ситуація не є суто позитивною, адже діяльність почесних консулів у культурному аспекті також супроводжується низкою проблем. Серед таких можна назвати обмеженість у ресурсах для впровадження відповідних культурних ініціатив. Так само негативним вбачається відсутність чітких стандартів до діяльності почесних консульств в Україні у сукупності з систематичним підвищенням кваліфікації почесних консулів. Обмеженість у ресурсах може призвести до збільшення корупційних ризиків, що також залишаються актуальною проблемою у цій царині. Насамкінець, до проблемних аспектів можна віднести прорахунки контрольної діяльності з боку Міністерства закордонних справ України, адже зовнішньополітична стратегія держави може не повною мірою корелювати з ініціативами почесних консульств на місцевому рівні.

У зазначеному аспекті слушною є теза О.А. Стасевської та І.І. Маланчука про те, що культурна дипломатія більш ніж коли-небудь стає полем боротьби за уми, серця й матеріальне багатство людей по всьому світу. В епоху глобальних трансформацій, конфліктів та нестабільності важко переоцінити культурний та правовий потенціал цього виду дипломатії, який має свій унікальний арсенал засобів формування позитивного образу країни за кордоном. Це важливий ресурс культурного, політичного і правового впливу в світі, який можна використовувати для просування інтересів власної держави, для поліпшення взаєморозуміння між лідерами і народами [10, с. 92].

Таким чином, говорячи про інститут почесного консульства в Україні як інструмент культурної дипломатії доцільно виходити з того, що для почесних консулів мають бути розроблені уніфіковані інформаційні матеріали програми з основних форм і методів культурної дипломатії, зокрема презентації національної культури.

Вектор культурно-інформаційних заходів, що проводяться у почесних консульствах також доцільно привести до узгодженого формату, що має спростити взаємодію з медіа та населенням місцевих громад.

Доволі перспективним може бути посилення уваги до використання цифрових технологій, розробки віртуальних турів, електронних послуг тощо.

Висновки з дослідження. Загалом, сучасний стан правового регулювання інституту почесного консульства в Україні можна вважати задовільним, адже положення нормативно-правових актів різної юридичної сили у цілому кореспондуються між собою.

Поряд із цим, розглядаючи інститут почесного консульства як інструмент культурної дипломатії, можна стверджувати про його недосконалість. Це стосується не лише обмеженого закріплення відповідних положень про культурну дипломатію у національному законодавстві, а й недостатньої оцінки культурного потенціалу почесного консульства у цілому. Важливим аспектом тут залишається особистісний фактор, адже самі почесні консули через власне національне походження, широкі суспільні зв'язки та врахування місцевих особливостей суттєво впливають на ефективність дипломатичної роботи.

З проведеного дослідження випливає, що потенціал інституту почесного консульства у сфері культурної дипломатії може бути значно розширений за умови систематичного підходу до підго-

товки почесних консулів, їх методичного забезпечення з боку Міністерства закордонних справ України та координації діяльності із зовнішньополітичним вектором держави.

Розвиток інституту почесного консульства як інструменту культурної дипломатії сприятиме зміцненню позитивного іміджу України у повоєнний період, має забезпечити розширення культурних та гуманітарних зв'язків у демократичній спільноті, а також дозволить сформувати підґрунтя для більш тісної взаємодії між державами на офіційному дипломатичному рівні.

Отже, інститут почесного консульства в Україні видається важливим інструментом культурної дипломатії, потенціал якого для посилення міжнародного співробітництва має стійку тенденцію до зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Віденська Конвенція про консульські зносини: Міжнародний документ ООН № 995_047 від 24.04.1963. URL: <https://naples.mfa.gov.ua/storage/app/sites/92/9-2-1963.pdf>.
2. Про нештатних (почесних) консулів України: Указ Президента України від 17.02.1997 № 150/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/97#Text>.
3. Про Консульський статут України: Указ Президента України; Статут від 02.04.1994 № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>.
4. Про затвердження Типової угоди про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2011 № 1331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1331-2011-%D0%BF#Text>.
5. Про затвердження Порядку призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України: наказ МЗС України від 04.08.2014 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-14#Text>.
6. Про затвердження Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами: наказ МЗС України від 17.12.2021 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-21/ed20211217#n25>.
7. Культурна дипломатія: навч. посібник / за заг. ред. І.Б. Матяш, В.М. Матвієнка; Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ: ДП «ГДІП», 2021. 252 с.
8. Марченко А. Культурна дипломатія: поняття та механізми реалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-15>.
9. Руднева А.О. Культурна дипломатія як інструмент формування іміджу України / А.О. Руднева, Ю.Г. Мальована, М.С. Арсенюк. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 37. С. 63–67.
10. Стасевська О.А., Маланчук І.І. Культурна дипломатія: симбіоз культурного та правового потенціалу. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 89–95.